

Odpoř' Petru Plecháčovi a trošku i Robertu Ibrahimovi

Pavel Jiráček

Petr Plecháč používá v krátké recenzi mé třetí knihy *Kognitivní interpretace českého verše* (Aluze 2010, č.2) dvakrát slovo „klíč“. V daném kontextu můžeme chápat toto metaforické vyjádření také jako synonymum pro termín „metodologický přístup“. Iz pouhých intuicí o teorii vědy je zřejmé, že metodologický přístup k předmětu výzkumu (v tomto případě k rytmu českého verše) není jen jeden; různí se nejen na časové ose, ale mimo jiné i podle jednotlivých badatelských osobností. Recenzent sám (stejně jako Robert Ibrahim, v textu citovaný Plecháčův soupeřník posuzující pravidelně mé knihy v akademické České literatuře) se hlásí k metodologickému přístupu, který bychom mohli vymezit jako metrickou stylistiku (rytmu) verše. Jde o přístup v české literární vědě odborně i institucionálně dostatečně etablovaný a ve výuce i v praxi české versologie stále „synekdochicky“ dominující. Můj úhel pohledu na předmět výzkumu (teorie) lze naproti tomu metodologicky charakterizovat jako kognitivní sémantiku (rytmu) verše.

A v odlišnostech obou metodologických přístupů vidím hlavní zdroj vzájemného neporozumění. Nejmarkantnější rozdíl nalezneme v přístupu ke čtenáři. Metrický stylistička očekává od vnímajícího subjektu, že interpretuje rytmus verše jako určitou stylistiku metra. Kognitivního sémantika

zajímá to, co vznikne ve čtenářově mysli, když vnímá verš (respektive celou básnickou promluvu). Na jedné straně Plecháčův stylistický klíč ke hledání metra verše (k „organizaci veršové řádky“), na druhé straně Jiráčkovo hledání sémantického klíče, který by co nejvíce otevřel dveře do vnitřního světa vnímajícího subjektu a odtud nazpět do tajemství vnitřnětextové subjektivity v básnické promluvě, která to vše ve čtenáři (spolu)vyvolala. Čtenář splní či nesplní úkol zadaný metrickým stylistou; kognitivní sémantik porozumí či neporozumí organizaci pohybu básnické mluvy subjektem. Dvě odlišné pozice v Levého řetězci literární komunikace: metrický stylistička je tím, kdo hodnotí metrickou inteligenci čtenáře; kognitivní sémantik se snaží co nejvíce naslouchat a porozumět čtenářovu vnímání verše, aby nebyl pro čtenáře tím, kdo mu nerozumí.

Na první pohled jsou Plecháč (respektive Ibrahim) a Jiráček studenti, kteří by si v lavici hypotetické české akademie věd o verši (bez oboustranné snahy o vzájemné porozumění a respekt) jen s obtížemi popovídali dvěma cizími jazyky. Robert Ibrahim ve svém recenzích sice připouští, že pozice kognitivního sémantika je jiná a bez tradice v české versologii a že může přispět k rozšíření pohledu na český verš, jeho recenze však chtějí především dokázat, že v Jiráčkově případě jde pouze

o texty nekvalitní a vůbec o vědeckou práci veskrze „neseriózní“. Jistě odvážná snaha a nesmyslný konkurenční boj u metodologicky jednobarevného metrického stylisty, který dosud kognitivní sémantice verše nevěnoval ani řádku vlastního bádání a psaní a zřejmě jen o málo více řádek čtení. Na tyto jednostrannosti a neznalosti, které vylučující odbornou polemiku, jsem v červnu roku 2010 mohl reagovat jen studií „Teorie verše i jako teorie rytmu a melodie básnickovy promluvy“, která chce rozšířit u nás chybějící kontext současného nemetrického versologického myšlení (zvláště o teorii rytmu Henriho Meschonnic) a vyjde v *České literatuře*, ale bohužel až někdy v roce 2011.

Petr Plecháč volí jinou strategii, když nepřipouští v uvažování nad veršem jinou možnost metodologické pozice, než je pozice metrického stylisty rytmu. Studentům podle jeho názoru chybí „klíč“, když mají v svých psychosémantických testech (nazývaných v recenzi „dotazníky“) „blíže určit tvar představy, kterou formuje v jejich mysli subjektivní vnímání pohybu fonické (zvukové) linie českého verše a tuto představu verše porovnávat s protikladnými představami kombinací geometrických rovinných útvarů (trojúhelníka a kruhu: sekvence ●▲●▲● proti sekvenci ▲●▲●▲).“

Studenti však nehledali nějaký „klíč“ ke „správně nebo špatně“, ale snažili se v sémantickém poli obou protikladů jen umístit svoje subjektivní vnímání verše. Všechny testy jsem zadával osobně, studenti se zcela přirozeně opřeli o svůj čtenářský prožitek a zcela spontánně se pokoušeli charakterizovat na předložených protikladech dvou kombinací nejuniverzálnějších archetypů a strukturálních schémat pro orientační funkce vědomí (viz moje kniha) svoje vnímání. Mohu potvrdit, že je to bavilo!

Petr Plecháč předpokládá v šokujícím krátkém spojení, že „studenti bohemistiky, netušící podle jakého klíče by měli spojovat verše se sekvencemi symbolů, sáhli po podobnosti ‚○△○△○‘ = ‚U-U-U‘ a ‚△○△○△‘ = ‚-U-U-U‘. Jambické verše pak prostě spojovali se sekvencí začínající (U.../○△...), verše s ženskou klauzulí se sekvencí zakončenou (...-U/...△○).“

Nad touto „vědeckou“ úvahou skutečně zůstává rozum nejen „svérázného“ kognitivního sémantika stát! Vše však vysvětluje jedna skutečnost.

Petr Plecháč si zásadně nevsímá lexikální sémantiky ve verši, lexikální sémantika slov pro něho jako pro metrického stylistu rytmu v básni prostě neexistuje. Důležitější je počítání slabik a metrická schémata. Jeho úvahy se pak dostávají na pole imaginací, které se zmiňovanou „živou skutečností veršovou“ a ani s čtenářským prožíváním básně nemají nic společného. Henri Meschonnic (*Critique du rythme*, Paris 1982, s. 136) trefně přirovnal podobné mentální konstrukty metriků k „Nočnímu zpěvu ryb“ od Christiana Morgensterna.

I při svých úvahách o vnímání jednoslabičných až čtyřslabičných slov ve verších totiž, což Plecháč čtenářům recenze dovedně zatajil, beru v úvahu vytvořenou typologii lexikálních rytmicky silných a rytmicky slabých významů a tyto skutečnosti jsou pro konstatování vztahů nejen mezi metrickými konstrukty zakládající a výchozí. Z tohoto pohledu jsou všechny Plecháčovy kritické vývody v recenzi zcela „mimo mísu“. I jeho připomínky k výběru experimentálního souboru 67 lyrických představ patří do stejného oddílu, metricky stylistická kritéria pro mne byla zcela irelevantní!

Nejvážnější mi připadá, že se Petr Plecháč ve své recenzi nesnaží o posouzení a porozumění, ale jen o odsouzení. Typické pro všechny jeho recenze mých knih je to, že si vůbec nevsímá hypotéz a skutečností, které stojí v jejich centru. V třetí knize jsou to bezesporu konstrukty vnitřnětextové subjektivity, které jsou uvedeny v závěrečné kapitole jako vyvrcholení experimentálního bádání a jako vyvrcholení mého navazování na myšlenky Miroslava Červenky: problematika subjektu Lyrického díla – lyrického subjektu, nepersonální a personální vnitřnětextové subjektivity, personálních vnitřnětextových konstruktů subjektivity Já – cizí Já; Já – ne-já.

Jak může nechat versologa chladným a nevsímavým otázka rytmického a melodického ve verši a můj pokus o vymezení jejich lexikálně sémantických rozdílů! A co pojem rytmické predikace? Jak mohou taková témata, ať jakkoli pojatá, vyvolat jen mlčení bez náznaku o diskuzi a myšlení!

Je příznačné, že když Petr Plecháč cituje z mé knihy „český jamb je spojený s trojností a se solární chthonickou protikladností“, vynechává spojku „a“. „Sluneční podzemní“ protikladnost je těžko před-

stavitelná a toto vynechání (pokud není jen Plecháčovým opomenutím) je poukazem na intelektuální jednostrannost a nepochopení jiného. Jungův protiklad solárního a chthonického je markantní v trojnosti a překonaný v kvaternitě. Nedůslednost mimochodem nacházím i v argumentaci, že „nedočítám“ Červenkovu kapitolu, i když je tam: „Nesmíme ovšem zapomenat...“ Celý život, ač jsem většinou vždy jen soukromý badatel, si dělám výpisky (přesné citace) z literatury, i když knihu vlastním, celou pasáž mám také vypsánu a hovoří se zde dále jen o Danešově pozorování sílení intonace zleva doprava ve dvou nebo více vlnách. Takže stále sílí zleva doprava! Znovu jen na okraj – na uváděné straně 57 se tento Červenkův text, Petře Plecháči, nenachází!

Nevím, v čem jako kognitivní sémantik verše natolik dezinterpretuji Červenkovu dílo, že si nezasloužím, jak kárá v závěru své recenze Plecháč, dedikovat. Miroslav Červenka mi otiskl v roce 1991 mou první (padesátistránkovou) studii v *České literatuře*, mému bádání a mým studiím byl vždy nakloněn. Na rozdíl od těch, kteří se chopili jeho odkazu a rádi by i pozice (tím myslím samozřejmě Roberta Ibrahima), oceňoval přátelsky všechny, kdo se o český básnický jazyk zajímají, tito lidé mu byli automaticky blízcí, i když třeba v danou chvíli byli názorově jinde než on.

Ale mysleli a o literárněvědné myšlení Červenkovi především šlo. Myšlení o básni, antropologickém vrcholu mluvení a naslouchání, je vždy především myšlenkovým dobrodružstvím. Proto mluvím o té „krásné generaci“, o literárních vědcích narozených ve dvacátých a třicátých letech, s kterými – když odejdou – vždy odejde kus mládí české literární vědy, mládí myslet, ale i dbát na to, aby i kolega měl nejlepší možné podmínky na své literárněvědné myšlení. Vždyť Leoš Janáček, ač byl již kmet, byl duchovně mladší a modernější než následující dvě české generace. Bojím se, aby to nebyl případ i současné české oficiální literární vědy. Z některých literárních vědců dnes bohužel zbývá jen smutná a hašteřivá postava grantového literárněvědného úředníka a sběrače „bodů“, který bojuje vždy jen za sebe na svých duchem opuštěných frontách.

Proto „krásná generace“, navíc – když jsem se stal v červenci roku 2010 nedobrovolně znovu soukromým badatelem (tedy literárním vědcem oficiálně nikde nezaměstnaným), byla to především krásná generace, která o mne a o moje literárněvědné myšlení neztratila svůj hřejivý zájem a pomohla mi „přežít“. Tak na jejich zdraví!